

Mietelski, Jan

Profesor Eugeniusz Rybka 1898-1988

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 34/3, 665-668

1989

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PROFESOR EUGENIUSZ RYBKA
1898—1988

Przyszły astronom urodził się w Radzyminie 6 maja 1898 r.; był synem Władysława Rybki, tamtejszego organisty parafialnego. Do matury doszedł drogą samokształcenia i zdawał ją jako ekstern w 1917 r. w Warszawie.

W listopadzie 1920 r., w wieku 22 i pół lat, ukończywszy szkołę oficerską, podejmuje Eugeniusz Rybka studia astronomii w Uniwersytecie Jagiellońskim. Absolutorium uzyskuje w 1924 r., ale już podczas studiów w latach 1921—1923, obliczając efemerydy zakryć gwiazd przez Księżyc, wprawia się w krakowskim Obserwatorium w rzemiośle astronoma-rachmistrza, pod okiem Tadeusza Banachiewicza; pod jego również kierunkiem dochodzi w 1926 r. do stopnia doktora filozofii UJ, choć już od 1923 r. jest asystentem Obserwatorium Astronomicznym Uniwersytetu Warszawskiego; tamże, po krakowskim doktoracie, zyskuje stanowisko starszego asystenta. Zajmował się wtedy badaniem gwiazd zmiennych, prowadząc również obserwacje pozycyjne, czy — okazjonalnie — obserwacje zakryć gwiazd przez Księżyc. Była to tematyka typowa dla małych i skromnie wyposażonych obserwatoriów polskich. Wyjazd do Lejdy w 1930 r. i praca pod kierunkiem Ejnara Hertzsprunga powodują u młodego badacza zwrot zainteresowań w kierunku podstawowych prac astrofizycznych w dziedzinie fotometrii gwiazdowej. Opublikowawszy w 1931 r. swe pierwsze prace z fotometrii fotowizualnej Eugeniusz Rybka habilituje się z zakresu astronomii na Uniwersytecie Warszawskim w 1932 r., kończąc tym, bez mała dziesięcioletni, okres pracy w tamtejszym Obserwatorium. Przenosi się do Lwowa, gdzie działa ponad 13 lat (1932—1945), początkowo jako zastępca profesora, a następnie (1935—39) profesor nadzwyczajny UJK. W latach 1940—41 i 1944—45 był profesorem Uniwersytetu im. Iwana Franko. W okresie okupacji hitlerowskiej jedynie przez kilka miesięcy (w 1941 r.) był pozbawiony kierownictwa Obserwatorium. W ciągu całego trzynastolecia spędzonego we Lwowie kontynuował badania naukowe w zakresie fotometrii fotowizualnej gwiazd, przy czym w okresie przedwojennym poświęcał ponadto wiele energii sprawom

organizacji i rozwoju Obserwatorium. Po opuszczeniu Lwowa nastąpił w działalności Eugeniusza Rybki 12-letni (1945—1957) etap wrocławski; jako profesor zwyczajny Uniwersytetu Wrocławskiego i kierownik uniwersyteckiego Obserwatorium Astronomicznego poświęcił początkowo wiele uwagi organizacji tej placówki, ocalałej zresztą wśród intensywnych działań wojennych. W 1951 r. zajął się fotometrią fotoelektryczną gwiazd; w tym również okresie spowodował przystąpienie Obserwatorium wrocławskiego do współpracy z radzieckim programem astrometrycznym tzw. *Katalogu Słabych Gwiazd*. Było to możliwe dzięki zachowanym we Wrocławiu wysokiej klasy instrumentom południkowym (narzędzie przejściowe i koło wertykalne). Dobrze rozpoczęty okres wrocławski kończy się jednak osobistą porażką Profesora. Seria narastających konfliktów personalnych w Obserwatorium przy jednoczesnym pojawieniu się możliwości związanych z powstaniem drugiej katedry astronomii w Uniwersytecie Jagiellońskim (zawdzięczającej swe powołanie zresztą także lokalnemu konfliktowi) skłoniły Profesora Rybkę do przeniesienia się do Krakowa, gdzie spędził ostatnich ponad 10 lat (1958—1968) swej czynnej służby. W okresie krakowskim włożył wiele energii w uruchomienie nowego obserwatorium astronomicznego na Forcie Skała w roku Jubileuszu 600-lecia UJ (1964). W nowym obserwatorium zorganizował badania fotometryczne gwiazd. Z tego okresu datuje się też ścisły kontakt naukowy z południowymi obserwatoriami ZSRR (na Krymie i w Gruzji), gdzie pod Jego kierunkiem prowadzone były przez szereg lat prace z zakresu fotometrii fundamentalnej.

Jeszcze w okresie wrocławskim, z początkiem lat pięćdziesiątych (1951) zajął się Profesor Rybka historią astronomii. W 1955 r. objął funkcję przewodniczącego Zespołu Historii Astronomii przy Komitecie Historii Nauki i Techniki PAN. W swoich pracach z zakresu historii astronomii koncentrował się głównie na tematach związanych z Kopernikiem i rozwojem myśli kopernikowskiej. Zajmował się także postacią Jana Keplera i wniósł pewien wkład w badania nad historią astronomii narodów islamu. Był inicjatorem i redaktorem dwutomowej pracy zbiorowej pt. *Historia Astronomii w Polsce*; zaproponował także opracowanie międzynarodowej monografii pt. *General History of Astronomy*. Profesor Eugeniusz Rybka opublikował sto kilkanaście prac naukowych, w tym 2/3 z zakresu astronomii i 1/3 z zakresu jej historii. Są to prace samodzielne; nie miał zwyczaju dyskutowania na swoją korzyść prac asystentów. Przywiązywał wielką wagę do dydaktyki i popularyzacji. Jego encyklopedyczna *Astronomia ogólna* miała 7 wydań permanentnie modyfikowanych; przypomnijmy także Jego wielowydaniowe podręczniki szkolne oraz liczne książki i artykuły popularnonaukowe.

Nie uchylał się Eugeniusz Rybka od pełnienia funkcji organizacyjno-naukowych i społecznych. Był dziekanem Wydziału Matematyki, Fi-

zyki i Chemii Uniwersytetu Wrocławskiego w latach 1947—1953; przewodniczącym Komitetu Astronomii PAN (1952—1963) oraz przewodniczącym Komitetu do Spraw Międzynarodowej Unii Astronomicznej PAN (1957—1970). Pełnił funkcje przewodniczącego rad naukowych TWP, Planetarium Śląskiego i PTMA; w PTMA działał zresztą w różnych okresach życia jako sekretarz (1924—1928), redaktor „Uranii” (1926—27, 1929—30, 1934—39) czy Prezes — Kurator (1964—1969). Był członkiem Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN i członkiem międzynarodowego Komitetu „Copernic”.

Profesor Rybka działał wiele lat we władzach Międzynarodowej Unii Astronomicznej (IAU); był jej wiceprezesem (1952—1958) — przewodniczył Komisji Historii Astronomii IAU (1964—1970), a w okresie 1961—1970 działał jako członek komitetu organizacyjnego Komisji Fotometrii Gwiazdowej IAU. Był członkiem m.in. Royal Astronomical Society i Société Astronomique de France.

Wyrazem powszechnego uznania wielostronnych zasług Eugeniusza Rybki są odznaczenia, nagrody i tytuły honorowe nadawane Mu przez władze, instytucje i stowarzyszenia krajowe i zagraniczne. Wśród ważniejszych polskich odznaczeń wymieńmy Złoty Krzyż Zasługi, Krzyże: Kawalerski, Oficerski i Komandorski Orderu Odrodzenia Polski oraz tytuł Zasłużonego Nauczyciela PRL. Trzykrotnie otrzymał nagrodę I stopnia Ministra swojego resortu, przyznane Mu były Laur Uniwersytecki (UJ), i nagroda Miasta Krakowa, a także nagroda im. Pietrzaka i nagroda „Problemów”. Był członkiem honorowym: Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Mikołaja Kopernika, Polskiego Towarzystwa Astronomicznego, Honorowym Prezesem PTMA i Honorowym Prezesem Zarządu Krakowskiego TWP. W 1970 r. Wszeczwiązkowe Towarzystwo Astronomiczno-Geodezyjne, działające przy AN ZSRR zaliczyło Eugeniusza Rybkę w poczet swych członków honorowych; w 1971 r. został wybrany członkiem korespondentem Międzynarodowej Akademii Historii Nauki (Paryż), a w 1973 r. został doktorem h.c. Uniwersytetu im. J. A. Komenskigo w Bratysławie.

Eugeniusz Rybka zmarł we Wrocławiu wieczorem 8 grudnia 1988 r. W dniu 17 grudnia 1988 r. spoczął obok swej żony Marii Cecylii z Sierakowskich (1895—1985) na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie, w mieście w którym zaczął i w którym zakończył swą wierną służbę astronomii.

Jan Mielęski
(Kraków)

